

ЧАСОПИС
М

МУЗИКОЛОШКОГ ИНСТИТУТА
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

МУЗИКОЛОГИЈА
MUSICOLOGY

Музика и империја

Music and Empire



2016

1(20)

МУЗИКОЛОГИЈА

Часопис Музиколошког института САНУ

MUSICOLOGY

Journal of the Institute of Musicology SASA

I (20)

2016

Музиколошки институт
Српске академије наука и уметности



Institute of Musicology
Serbian Academy of Sciences and Arts

MUSICOLOGY

Journal of the Institute of Musicology SASA

I (20)

Editorial council

Dejan Despić, Jim Samson (London), Albert van der Schoot
(Amsterdam), Jarmila Gabrielová (Prague)

Editorial board

Aleksandar Vasić, Danka Lajić Mihajlović, Biljana Milanović,
Melita Milin, Vesna Peno, Katarina Tomašević

Editor-in-chief

Jelena Jovanović

Editor of the Main Theme

Ivana Medić

Editorial assistant

Jelena Janković-Beguš

Belgrade 2016

МУЗИКОЛОГИЈА

Часопис Музиколошког института САНУ

I (20)

Уређивачки савет

Дејан Деспић, Џим Семсон (Лондон), Алберт ван дер Схоут
(Амстердам), Јармила Габријелова (Праг)

Редакција

Александар Васић, Данка Лајић Михајловић, Биљана
Милановић, Мелита Милин, Весна Пено, Катарина Томашевић

Главни и одговорни уредник

Јелена Јовановић

Уредник Теме броја

Ивана Медић

Секретар редакције

Јелена Јанковић-Бегуш

Београд 2016.

Часопис *Музиколоџија* је рецензирани научни часопис који издаје Музиколошки институт САНУ (Београд) од 2001. године. Посвећен је истраживању музике као естетичког, културног, историјског и друштвеног феномена. Поред примарне оријентисаности на музиколошка и етномузиколошка разматрања, часопис је отворен према различитим сродним или мање сродним дисциплинама (историја, историја уметности и књижевности, етнологија, антропологија, социологија, комуникологија, семиотика, психологија музике итд.) као и према интердисциплинарним подухватима. Излази два пута годишње. Обавештења о позивима за радове као и упутства за израду прилога налазе се на адреси: <http://www.music.sanu.ac.rs/Srpski/MuzikologijaR.htm>.

The journal *Musicology* is a peer-reviewed scientific journal published by the Institute of Musicology SASA (Belgrade) since 2001. It is dedicated to the research of music as an aesthetical, cultural, historical and social phenomenon. It is primarily focused on musicological and ethnomusicological research, but it also favours approaches from diverse scientific disciplines (history, history of art and literature, ethnology, anthropology, sociology, communicology, semiotics, music psychology etc.) as well as interdisciplinary projects. It is published semiannually. Call for papers and instructions for authors can be found on the following address: <http://www.music.sanu.ac.rs/English/MuzikologijaR.htm>.

Издавач / Publisher

Музиколошки институт САНУ / Institute of Musicology SASA

Кнез Михаилова 36/IV, Београд / Belgrade

<http://www.music.sanu.ac.rs/>

и-мејл / e-mail: music_inst@music.sanu.ac.rs; muzikologija@yahoo.com

Лектјори и преводаоци / Proofreaders and translators

Александра Антић (српски језик / Serbian), Esther Helajzen, Ивана Медић (енглески језик / English)

Дизајн / Design

Јован Глигоријевић

Графичка обрада / Layout

Борјан Милијић, Владимир Миновић

Штампа / Printed by

Colorgrafx, Београд / Belgrade

Тираж / Circulation

200

Часопис је у целини индексан у <http://www.doiserbia.nb.rs/>, <http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/> као и у међународној бази података ProQuest.

The journal is indexed in <http://www.doiserbia.nb.rs/>, <http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/> and in the international database ProQuest.

Објављивање часописа помогло је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Министарство културе Републике Србије.

The publication of the journal is financially subsidized by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, and Ministry of Culture of the Republic of Serbia.

Садржај / Contents

<i>Реч уредника</i>	9
<i>Editors' Foreword</i>	11

Тема броја: Музика и империја *The Main Theme: Music and Empire*

ANNA GIUST, Catherine II's <i>The Early Reign of Oleg</i> : Sarti, Canobbio and Pashkevich Working Towards an Ideal	15
АНА ЂУСТ, <i>Рана владавина Олеџа Каџарине II</i> : Сарти, Канобио и Пашкевич у стремљењу ка идеалу	29
AKOS WINDHAGER, Playing with Anthems: The Formation of the Cult of Empress Elisabeth in Hungarian Music	31
АКОШ ВИНДХАГЕР, Поигравање химнама: формирање култа царице Елизабете у мађарској уметничкој музици.	51
ЖАННА КНЯЗЕВА, "Быть одновременно и сильным и цивилизованным — очень трудно..." Музыковеды о политике: Жак Гандшин и Ижини Англес, из писем 1930-х годов	53
JEANNA KNIAZEVA, "To be strong and civilized at the same time is very difficult..." Musicologists about Politics: Jacques Handschin and Higiní Anglés, from the Correspondence of the 1930s	68
VERICA GRMUŠA, Star Persona and National Identity in the Age of the Empire: The Role of Maja Strozzi-Pečić in Petar Konjović's Opus	69
ВЕРИЦА ГРМУША, Појам звезде и проблем националног идентитета у доба империја: допринос Маје Строци-Печић стваралаштву Петра Коњовића	85
JOSEPH SCHULTZ, Aram Khachaturian and Socialist Realism: A Reconsideration.	87
ЏОЗЕФ ШУЛЦ, Арам Хачатурјан и социјалистички реализам: ново разматрање	99

САЊА РАНКОВИЋ, Традиционална музика Призренске Горе у сенци Отоманске империје	101
SANJA RANKOVIĆ, Traditional Music of Prizren Gora <i>in the Shadow</i> of the Ottoman Empire	132

Varia

ВЕСНА САРА ПЕНО и ИВАНА ВЕСИЋ, Српско црквено појање у служби националне идеологије	135
VESNA SARA PENO and IVANA VESIĆ, Serbian Church Chant in the Service of National Ideology	150

ANA STEFANOVIĆ, Traditional Vocal Music as a Reference in Contemporary Serbian Art Song	151
АНА СТЕФАНОВИЋ, Традиционална вокална музика као референца у савременој српској соло песми	170

САЊА РАДИНОВИЋ, Васиљевићеви зборници народних мелодија: српско музичко благо	171
SANJA RADINOVIĆ, Vasiljević's Collections of Folk Melodies: a Serbian Musical Treasure	197

ДАНКА Р. ЛАЈИЋ МИХАЛЛОВИЋ и СМИЉАНА Ж. ЂОРЂЕВИЋ БЕЛИЋ, Певање уз гусле и музичка индустрија: гусларска извођења на првим грамофонским плочама (1908–1931/2)	199
DANKA R. LAJIĆ MIHALLOVIĆ and SMILJANA Ž. ĐORĐEVIĆ BELIĆ, Singing With Gusle Accompaniment and the Music Industry: the First Gramophone Records of Gusle Players' Performances (1908–1931/2)	222

MIKKO LAGERSPETZ, Music as Intersubjectivity – A Problematic for the Sociology of the Arts	223
МИКО ЛАГЕРСПЕЦ, Музика као интерсубјективност – питања за социологију уметности	239

Научна критика и полемика
Discussions and Polemics

- КАТАРИНА ТОМАШЕВИЋ, БОГДАН ЂАКОВИЋ, *Божослужбени и уметнички елементи у српској црквеној хорској музици у периоду између два светска рата (1918–1941)*, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Академија уметности – Матица српска, 2015. 243
- СЕЛЕНА РАКОЧЕВИЋ, ЈЕЛЕНА ЈОВАНОВИЋ / Jelena Jovanović, *Певачко наслеђе Срба у Горњем Банату у Румунији: сведочанства на исуеку XX века / Vocal tradition of Serbs in Upper Banat in Romania: testimonies at the end of the 20th century*, Београд – Тимишвар: Музиколошки институт САНУ – Савез Срба у Румунији / Belgrade – Timișoara: Institute of Musicology, Serbian Academy of Sciences and Arts – Union of Serbs in Romania, 2015 248
- ЈЕЛЕНА ЈОВАНОВИЋ И МИРЈАНА ЗАКИЋ, Сања Ранковић (прир.), *„Врбице, врба зелена” - традиционално музичко наслеђе Призренске Горе*, Компакт диск са пропратном књижицом. Београд: Етнолошко-антрополошко друштво Србије, 2013.. . . . 252

Богдан Ђаковић

*БОГОСЛУЖБЕНИ И УМЕТНИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ У
СРПСКОЈ ЦРКВЕНОЈ ХОРСКОЈ МУЗИЦИ
У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА
(1918–1941)*

Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Академија уметности –
Матица српска (2015)

У широј домаћој, али и у међународној стручној – музикошкој и музичкој јавности, др Богдан Ђаковић – аутор монографије *Богослужбени и уметнички елементи у српској црквеној хорској музици у периоду између два светска рата (1918–1941)* познат је не само као музиколог и професор Академије уметности у Новом Саду већ и као угледни хорски диригент и један од водећих познавалаца српске православне црквене музике код нас.

Обимна монографија (270 стр), о којој је овде реч, објављена 2015. године као заједничко издање Академије уметности Универзитета у Новом Саду и Матице српске, проистекла је на основу ауторове докторске дисертације, одбрањене на Катедри за музикологију и етномузикологију Академије уметности у Новом Саду 2013. године.¹

За примарну оријентацију читаоца овог приказа овде ћемо најпре приложити Садржај монографије, који већ по себи довољно исцрпно и речито говори о тематским преокупацијама, идејно-теоријско-методолошким полазиштима, као и о циљевима којима је аутор био мотивисан у процесу истраживања.

Садржај монографије чине следећа поглавља и прилози: 1. *Предговор* (9–17); 2. *Традиционална црквена уметност: основни појмови и тумачења у XX веку* (19–27); 3. *Црквено уметничко стваралаштво и црквена хорска музика у српској култури између два светска рата* (27–75): Позиције црквене уметности унутар културне политике међуратног периода (28–34); Црквени хорски жанр и модернизација српске уметничке музике (34–44); Утицај друштвене секуларизације (44–53); Појам националног стила и однос традиционалног и модерног у другим жанровима црквене уметности (53–65); Ставови савременика о стању црквене хорске музике (65–75); 4. *Историја жанра кроз сагледавање богослужбених и концертних елемената – стилско-аналитички наратив* (76–206): Почетна разматрања (76–81); Једноставне хармонизације и обраде традиционалних напева (81–94); Композиције у „духу” напева (94–116); Слободно уметничко ствара-

¹ Ментор за израду дисертације била је проф. др Даница Петровић, а аутор реферата др Катарина Томашевић, виши научни сарадник Музиколошког института САНУ.

лаштво (116–196): Богослужбено-концертни приступ (116–118); Концертно-богослужбени приступ (144–173); Концертни и концертно-експериментални приступ (173–196) и Аматерски радови (196–206); 5. *Закључак*; 6. *Прилози*: бр. 1: Табеларни приказ најзначајнијих аутора, композиција црквене хорске музике и њиховог извођења у периоду 1918–1941 (1944); бр. 2: попис најзначајнијих духовних концерата; бр. 3: Списак црквених хорских композиција; 7. *Литература*. Монографија доноси и *Резиме* на енглеском језику (257–265) и *Именски режисар* (265–270).

У пуној мери функционално у односу на разматрања у главном тексту, Ђаковићева студија садржи и 27 нотних примера, репрезентативних за саму тему. Обиман попис литературе који обухвата преко 260 јединица на српском, енглеском и руском језику не сведочи само о широком амбитусу ауторових интересовања изнедрених на међама теолошких, историјско-уметничких, културолошких и, посебно – музиколошких идеја, већ, као и сама монографија у целини, обезбеђује солидан корпус литературе за правце будућих истраживања.

Свеобухватно приступајући теми која није у претходним деценијама била предмет темељитих, фокусираних разматрања националне музикологије, Богдан Ђаковић је у овој монографији први пут евидентирао и презентовао врло обиман и јединствен корпус српске црквене музике међуратног доба у XX веку. Аутор је експертски прикупио, систематизовао и анализирао стваралаштво двадесет једног композитора, чиме је практично учинио најзначајнији корак у реконструкцији жанра. Посебну пажњу поклонио је антологијским остварењима водећих композиторских фигура периода – нпр. Милоја Милојевића, Марка Тајчевића, Петра Коњовића, Стевана Христића, Миленка Живковића, али је с посвећеном пажњом проучио и представио опусе стваралаца који су или били на маргини досадашњих истраживања (нпр. Станислав Бинички, Миливоје Црвчанин, Светолик Пашћан), или су, штавише, до Ђаковићевог истраживања, остали сасвим заборављени и непроучени (нпр. Војислав Илић, Станислав Препрек, Милутин Ружић).

Ђаковићев рад на откривању и прикупљању нотног материјала као примарне грађе за историографски, теоријски и аналитички дискурс спроведен у монографији по себи представља значајан допринос националној музикологији. За потребе свог дугогодишњег истраживања, аутор је обавио детаљан преглед нотних збирки у многобројним институцијама у земљи и иностранству – у архивима Музиколошког института САНУ, Првог београдског певачког друштва, Српског певачког савеза Америке и Канаде у Детроиту (САД), Музеја града Новог Сада,

Војвођанског музеја, Новосадске Црквене општине, у Рукописном одељењу Матице српске, Библиотеци Матице српске, гимназији „Јован Јовановић Змај” у Новом Саду, Манастиру Светих архангела у Ковиљу и Теолошког факултета Универзитета у Јоенсуу (Финска), што по себи говори о амбициозности и комплексности ауторовог подухвата.

Подаци да је од укупног броја проучених партитура више од половине у рукопису, или у литографисаним верзијама, те да многобројне композиције такође нису забележене у звучном запису, речито говоре о природи проблема које је аутор морао да реши при аналитичкој обради и систематизацији обимне грађе. Да Ђаковић није био обесхрабрен затеченим стањем, уверава нас, између осталог, и чињеница да је он, минуциозним аналитичким поступком зналачки сагледао петнаест литургијских и дванаест заокружених формалних целина са опела, као и велики број појединачних композиција – укупно преко стотину дела насталих у међуратним деценијама.

Трагајући за одговорима на комплексна питања рецепције црквене музике тог доба, као и разматрајући сусрет и сукоб идеја у односу на проблеме усклађивања жанра са стилским и идејним тенденцијама периода у којем је чита модернизација и секуларизација грађанског друштва, Ђаковић је спровео и замашно проучавање међуратне периодике и дневне штампе, реконструишући притом и главнину корпуса написа о црквеној музици. Најзначајније критике, приказе концерата и композиција понудили су му београдски дневни листови и музички часописи, као и црквена периодика, где су сарадници најчешће били управо композитори овог жанра и/или компетентни музички писци (М. Милојевић, Коста Манојловић, М. Живковић, Петар Бингулац, Михаило Вукдраговић, Бранко Драгутиновић).

На макроплану монографије, ауторови закључци и доприноси обухватају најпре: 1) покушај конституисања теоријске основе као полазног теолошко-естетског критеријума у вредновању црквених хорских композиција српских аутора међуратног периода, потом 2) сагледавање токова црквене музичке уметности у контексту истовремених тенденција црквено-уметничких жанрова у другим уметностима (сликарство, архитектура), те 3) класификацију проученог корпуса црквене музике према категоријама композиционо-стваралачких приступа, то јест жанровско-извођачких својстава (*богослужбени* или *концертни* аспект).

Захваљујући сагледавању досегнутих црквеноуметничких композиционих решења насталих у посматраном периоду, Ђаковић путем одређивања опште „хијерархије односа између композиционих поступака” и препознавања „типологије начи-

на усвајања конвенција” долази до значајног закључка – о измењеном статусу жанра у правцу доминације стилско-естетског аспекта над функционалним.

Посматрање анализираних композиција са извођачког аспекта, одређеног реалним могућностима певачких друштава активних у међуратном добу, само је потврдило ауторове пређашње увиде у модернистички „отклон” стваралаца од традиционалног богослужбеног елемента ка уметничком. Пажње вредна је и ауторова констатација да се поједина, најрепрезентативнија дела српске црквене хорске музике међуратног доба (Христић, Тајчевић, Црвчанин, Манојловић) у ширем контексту светске православне црквене хорске музике издвајају као композиције од изузетне жанровске и естетке вредности.

Фундаменталан допринос у правцу реконструкције укупне слике о статусу жанра црквене хорске музике у међуратном периоду чине Ђаковићеве исцрпне табеле и спискови аутора, дела и извођења, дати у прилозима. Те прилоге такође издвајамо као путоказ ка наредним корацима истраживања ове, несумњиво инспиративне и значајне области за (ре)конструкцију улоге црквеног хорског жанра у идејно и идеолошки турбулентним међуратним деценијама југословенских Краљевина.

Посебно истичемо иновативност Ђаковићеве студије, која се не огледа само у томе што – како смо већ споменули, сама тема до сада није била предмет свеобухватних музиколошких разматрања већ у томе што се она афирмише и путем ауторових тежњи да методолошки постулира и што прецизније систематизује сопствена сазнања о феномену црквене музике међуратног доба, те да их и контекстуално сагледа у ширем културном и уметничком оквиру епохе. У том смислу, презентација кључних идејних и тематских преокупација периода сврсисходно је пласирана и аргументована, обухватајући аспекте односа црквене уметности и културне политике, питање „модернизације” уметничке музике, утицаја друштвене секуларизације, као и питања стратегије „новог” националног стила у контексту југословенства као доминантне идеологије. Ђаковићев увид у историју теолошких идеја о односу религијског/светог и естетског (које речито говори о дубљим, духовним упитаностима самог аутора!), као и у националну историју ликовних уметности епохе, дали су, поред примарно музиколошко-аналитичког, и интердисциплинаран оквир овој студији.

У потпуности, дакле, за овај тренутак реконструишући слику о одликама црквене хорске музике у посматраном периоду, аутор је низом умесних аналитичких опажања и коментара допринео чврстом позиционирању Стевана Стојановића Мокрањ-

ца као „класичног узора” за разноврсне токове којима се српска уметничка музика, укључујући ту и поље духовне музике, дивергентно развијала у првој половини 20. века. Уважавајући новије резултате националне науке о одликама уметничке музике посматраног периода, Ђаковић је своје истраживање усмерио ка праћењу односа, тј. узајамног дијалога „традиционалног” и „модерног” у стваралачкој пракси композитора и диригената црквене музике, чиме је дао допринос изоштренијем сагледавању општих тенденција културне и уметничке праксе међуратне епохе. Испитивање степена „удаљавања” многобројних међуратних стваралаца црквеног хорског жанра од Мокрањчеве традиције, као и сагледавање дејства разноликих утицаја (школовање и боравак српских композитора у иностранству, деловање и репертоар хорова руских емиграната у српској/југословенској средини), такође се препознају као иновативни правци Ђаковићевог промишљања о црквеној музици као равноправној и делотворној струји музичке праксе и стилских тежњи динамичних и стваралачки плодних међуратних деценија 20. века.

Као посебан квалитет Ђаковићевог поступка истичемо чињеницу да је аутор у својим истраживањима примарно полазио од питања и проблема које покреће сама грађа. Такође, несумњиво је да су минуциозност и луцидност, гипкост и еластичност компаративних аналитичко-формалних опсервација проистекли из ауторове вишедеценијске посвећене и успешне богослужбене и концертантне диригентске праксе. У аналитичком поступку посебно подробан и поуздан, Ђаковић од микроплана музичке анализе развија и шире погледе, долазећи до општих закључака о специфичној позицији жанра у ширем, националном и интернационалном контексту модерне Европе међуратних деценија.

Катјарина Томашевић

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

78

МУЗИКОЛОГИЈА : часопис Музиколошког института
Српске академије наука и уметности = Musicology : journal
of the Institute of Musicology of the Serbian Academy of Sciences and Arts /
главни и одговорни уредник = editor-in-chief Јелена Јовановић. -
2001, бр. 1-2016. - Београд : Музиколошки институт САНУ, 2001-
(Београд : Colorgrafx). - 24 cm

Два пута годишње. - Текст на више светских језика.
ISSN 1450-9814 = Музикологија
COBISS.SR-ID 173918727